

EDUARD SANDERS | Fotograaf kiekeke graag werkende dorpingen

Werken in de lens van Sanders

GORINCHEM | Dankzij de reizende fotograaf Eduard Sanders weten we hoe nijver Nederland er een eeuw geleden uitzag. Verzamelaar Berry Meester en historicus Jan Spoolder vinden dat Sanders een eerbetoen verdient.

SARIE KATSMAN

Keurig in de houding poseren de personeelsleden van de banketbakkerij van de Leerdamse Nol van Wijk. De gouden adelaar op de gevel is nog net zichtbaar. De bewoonster van een mooi pand – dat later in WOII per ongeluk wordt platgebombardeerd – aan de Damstraat in Hardinxveld-Giessendam en het Gorcumse slagersgezin Sas.

Deze hardwerkende Nederlanders uit het begin van de 20ste eeuw hebben één ding gemeen: ze zijn op de foto gezet door de rondreizende fotograaf Eduard Sanders. Trots maar ernstig, vanwege het ongewone van het op de foto gaan, kijken de nijvere werkers uit dorpjes en stadjes ons anno 2014 aan.

Dankzij Eduard Sanders (1886-1942) ziet het Nederland van nu hoe het werkzame leven er een stuk of wat generaties geleden uitzag. Sanders was niet alleen een zeer ter zake kundig fotograaf, telg uit een Groningse fotografiefamilie, maar hij had ook een uitstekend oog voor commercie. Letterlijk stad en land reisde hij af, tussen 1905 en 1916. Waarschijnlijk per trein om in zo veel mogelijk plaatsen met een treinstation foto's te maken. Boeren, burgers, middenstanders, am-

▲ De speklagerij van B.J. Sas, een mooi voorbeeld van het arbeidzame Nederland van destijds. Tegenwoordig is dit Arkelstraat 18, vroeger A 491, in Gorinchem.

bachtlieden: hun huizen en hun winkels legde hij vast op de gevoelige plaat. Met als gevolg een prachtig tijdsbeeld van het arbeidzame Nederland van toen. Niet in opgedirkte en onechte studiotafereelen, maar zo realistisch mogelijk, vaak met de werkkleding nog aan, op de werkplek zelf.

Feeling

„Hij had er een soort feeling voor om in te spelen op de trots van een middenstander, bijvoorbeeld op zijn nét geopende zaak,” zegt Jan Spoolder. „En hij wist: als je er een kiekeke in het dorp, dan wilde de rest ook wel.”

Historicus Jan Spoolder en verzamelaar Berry Meester vinden het werk van Eduard Sanders zo de moeite waard dat ze het aan de ver-

getelheid willen ontrukken. Als eerbetoen aan de in de Tweede Wereldoorlog omgekomen joodse fotograaf hebben ze onlangs de website onbekendinnederland.nl/eduardsanders opgezet.

„Het werk van Sanders springt er echt uit,” vindt Spoolder: „Als je daar eenmaal op gaat letten, haal je die foto's van hem er zo uit. Berry Meester verzamelt zijn foto's en ik vind het geweldig leuk om uit te puzzelen waar ze zijn genomen. Want van een heleboel zijn die gegevens niet bewaard gebleven. Dat willen we via de website proberen te veranderen.”

Spoolder pluist archieven uit, spit advertenties en oude telefoonboeken door en gaat zelf op stap om ter plekke gegevens te vergelijken en na te vragen. Hoe Sanders precies te

werk ging, is niet gedocumenteerd, maar het lijkt erop dat hij min of meer lukraak het land doorreisde. „Het gaf een zekere status wanneer je aan anderen een foto van jezelf bij je huis of je bedrijf kon laten zien,” denkt Spoolder. Aangezien de meeste mensen keurig netjes in de lens kijken, zullen ze zeker toestemming hebben gegeven om de foto te maken, maar soms fotografeerde Sanders er ook zomaar op los. Achterop een fotokaart staat dan: ‘Genomen zonder dat iemand het wist’.

Sanders bewaarde de oorspronkelijke fotoplatten voor nabestellingen. Hij pakte ook dat slim aan en stelde aantrekkelijk ogende fotopakketjes samen: „Een grote foto op karton voor aan de wand of achter glas, en daarnaast presenteerde hij dan een stuk of tien afdrucken die mensen

▲ Dit pand aan de Damstraat in Hardinxveld-Giessendam werd in WOII per ongeluk platgebombardeerd door de geallieerden.

▲ Bakkerij van D.J. Hakkert, Molenstraat in Gorinchem.

als fotokaart in een album konden plakken of aan familie en bekenden sturen,” weet historicus Spoolder.

Verlanglijstje

Na 1920, toen de fotografie al wat ‘gewoner’ was geworden, legde de inmiddels naar Utrecht verhuisde Sanders zich toe op het maken en verkopen van prentbriefkaarten. Tot 1942 bleven hij en zijn familie in Utrecht, tot ze via Westerbork naar Auschwitz werden gedeporteerd en daar zijn omgebracht.

De vraag hoe de fotograaf er zelf heeft uitgezien, blijft onbeantwoord. Tot op heden is er geen enkel portret van hem bekend. Meester: „Zo'n foto staat uiteraard helemaal bovenaan ons verlanglijstje!”

www.onbekendinnederland.nl/eduardsanders

▲ Proeflokaal van C. Groenberg, aan de Markt in Leerdam.

▲ Het personeel van banketbakkerij van Nol van Wijk, gevestigd aan de Kerkstraat in Leerdam.

▲ De kruidenierswinkel van Ellerbroek stond op de hoek van de Hoogstraat en de Hoogenhoek, in Leerdam.